

УДК 342.98:35(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.34>

Корнута Л.М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національний університет «Одеська юридична академія»***СТАТУСНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ**

Постановка проблеми. Питання визначення статусних ознак Національного агентства з питань державної служби є суттєвим в контексті забезпечення ефективного та прозорого державного управління в Україні. Чітке окреслення статусних ознак НАДС має важливе значення для визначення його ролі в системі державних органів; виокремлення кола повноважень, функцій та задач; налагодження взаємодії; визначення міри відповідальності; означення кола суб'єктів, на яких поширюється компетенція НАДС; вирішенні інших питань в сфері державної служби.

Окреслення статусних ознак НАДС сприятиме як підвищенню підзвітності, професіоналізму, доброчесності у публічній службі, так і покращенню рівня публічного адміністрування та розвитку держави та загалом. Особливо ці питання є актуальні в процесі євроінтеграції України, у воєнний та післявоєнний періоди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям для подальших напрацювань слугують дослідження окремих аспектів компетентності державних службовців, якими займалися такі вчені, як: А. Беніш, А. Коваленко, С. Бостан, А. Гайченко, О. Гринь, С. Гусарев, І. Бех, І. Голосніченко, І. Чеботарьова, І. Тикач, К. Ващенко, Л. Нечанюк, Л. Пархоменко, М. Канавець, М. Коновалова, М. Шульга, Н. Білак, Н. Нижник, Н. Телеш, О. Андрійко, О. Бутенко, О. Гайченко, О. Фрицький, О. Субіна, О. Сумін, О. Фрицький, Р. Авдієнко, С. Дубенко, С. Ківалов, С. Копейчиков, С. Лисенков, С. Стеценко,

Т. Коломоєць, Т. Тихомиров, У. Сухорукова, Ф. Волков, Х. Андріїв, Ц. Гриньок, Ч. Бортник, Ш. Тарасюк та ін.

У більшості випадків наявні наукові дослідження стосувались аналізу загальних аспектів функціонування НАДС, його функцій, повноважень, завдань, компетенції, тощо. Втім питання виокремлення статусних ознак Національного агентства України з питань державної служби, проведення детального аналізу нормативно-правових актів, якими регламентовано діяльність НАЗК, виявлення пороблених питань та шляхів їх вирішення – залишається малодослідженими.

Мета статті. Метою статті є дослідження наукових та теоретичних підходів до визначення статусних ознак Національного агентства України з питань державної служби. Виокремлення проблемних питань та вироблення пропозицій по їх вирішенню.

Виклад основного матеріалу. Основними нормативно-правовими актами, якими врегульовано діяльність Національного агентства України з питань державної служби є Закон України «Про державну службу» [1] та Положення про Національне агентство України з питань державної служби, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 500 [2].

Аналіз зазначених актів законодавства дає підстави говорити, що Національне агентство України з питань державної служби (НАДС) є: а) одним із органів системи управління державною службою [1]; б) центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямову-

ється і координується Кабінетом Міністрів України; в) органом в повноваження якого віднесено забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері державної служби, здійснення функціонального управління державною службою в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті) [2].

Водночас слід відмітити на неоднакове застосування юридичних конструкцій на рівні закону та на рівні підзаконного акту у визначення статусу Національного агентства України з питань державної служби. Так, у Законі України «Про державну службу» в ст. 2 йдеться про НАДС як *«центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби»* [1], а в ч. 1 ст. 13 *«центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, забезпечує функціональне управління державною службою в державних органах»*. В той час як в Положенні про Національне агентство України з питань державної служби, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 500 НАДС є *«центральним органом виконавчої влади, ... який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, здійснює функціональне управління державною службою в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті)»* [2].

Тобто опис статусу НАДС наведений у Положенні про Національне агентство України з питань державної служби, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 500 [2] НАДС є значно ширшим в порівнянні з тим, що міститься в Законі України «Про державну службу» [1]. Окрім цього, у ч. 1 ст. 13 Закону України «Про державну службу» вказано, що НАДС здійснює функціональне управління державною службою *«в державних органах»*, а в Положенні про Національне агентство України з питань державної служби, затвер-

дженому Постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 500 – НАДС здійснює функціональне управління державною службою *«в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті)»*. При цьому в Положенні не уточнюється, що мається на увазі під термінами «орган державної влади», «інший державний орган, його апарат (секретаріат)». З огляду на неоднакове застосування термінології, дослідимо значення цих термінів.

На нормативному рівні не вироблено єдиного підходу до визначення терміну *«державний орган»*, і він розглядається як:

– орган законодавчої або виконавчої влади країни походження або країни експорту (митного союзу або економічного угруповання) [3];

– орган державної влади, в тому числі колегіальний державний орган, *інший* суб'єкт публічного права, незалежно від наявності статусу юридичної особи, якому згідно із законодавством надані повноваження здійснювати від імені держави владні управлінські функції, юрисдикція якого поширюється на всю територію України або на окрему адміністративно-територіальну одиницю [4] [5];

– орган державної влади, в тому числі колегіальний державний орган, *інший* суб'єкт публічного права, якому згідно із законодавством надані повноваження здійснювати від імені держави владні управлінські функції та юрисдикція якого поширюється на всю територію України або на окрему адміністративно-територіальну одиницю [6].

Наукові підходи до визначення терміну *«державний орган»* також значно різняться, з огляду на що проаналізуємо деякі з них. Так, одні вчені вважають, що «державний орган» – це установа, що виконує певні завдання в тій чи іншій сфері громадського життя (охорона здоров'я, освіта та ін.) [7].

Інші науковці зазначають, що державні органи мають певну компетенцію, структуру, володіють специфічними методами роботи, утворюються в порядку, встановленому зако-

ном, покликані здійснювати основні функції держави (В.В. Копейчиков, А.М. Колодій, С.Л. Лисенков, В.П. Пастухов, В.О. Сумін, О.Д. Тихомиров) [8, с. 75–76].

В свою чергу, А.В. Гайченко пропонує під терміном «державний орган» розуміти як елемент апарату держави, який включено до механізму державної влади, що виступає від імені держави, наділений державною владою, в межах встановленої нормативними актами компетенції, фінансуєміий за рахунок державного бюджету, має складну внутрішню будову, діяльність якого направлена на задоволення публічного інтересу та виконання публічних зобов'язань відповідно до пробільності роботи [9].

Також існує підхід за якого, «орган державної влади» та «державний орган» пропонується розглядати у двох значеннях, вузькому та широкому. Тобто, з одного боку, як такий, що має владні повноваження, але з іншого, повноваження якого спрямовані для виконання спеціальних функцій та завдань держави щодо підтримання нормальної життєдіяльності в країні [10, с. 59].

Визначення терміну «державний орган» також може різнитись в залежності від галузі, в якій він використовується. Водночас основними специфічними ознаками, які вказують на якісну індивідуальність державних органів, є те, що вони: а) здійснюють державне управління; б) здійснюють завдання й функції держави в одній із конституційних форм державної діяльності; в) наділені повноваженнями державно-владного характеру [11, с. 11].

Також цей перелік може бути розширено, основними сутнісно-змістовими ознаками категорії «державний орган», які можливо виокремити із аналізу нормативів, в яких ці визначення закріплено, серед яких: а) колегіальність характеру; б) статус суб'єкта публічного права; в) необов'язковість форми юридичної особи; г) наділеність повноваженнями щодо здійснення від імені держави владних управлінських функцій; г) пошире-

ність юрисдикції на всю територію України або на окрему адміністративно-територіальну одиницю.

Що стосуються терміну «органи державної влади», то в нормативних актах та у науковій літературі його також трактується по різному. Так, Конституція України в більшості випадків оперує таким поняттям як «державна», від імені якої здійснюється захист права, свобод та забезпечуються законні гарантії людини та громадянину. Водночас детальний аналіз змісту Основного закону дає можливість говорити про застосування в різних статтях наступних юридичних конструкцій: «органи державної влади та органи місцевого самоврядування» (ст.ст. 5, 42, 71); «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи...» (ст. 19); «органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи і організації...» (ст. 32); «органи державної влади, органи місцевого самоврядування та посадові і службові особи цих органів (ст.ст. 40, 55, 56); «... до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності» (ст. 86); «... з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав» (ст. 88) [12].

Отже, у Конституції України здебільшого вживається термін «орган державної влади», при цьому у частині другій ст. 5 Конституції України [12] йдеться про орган держави [13, ст. 19]. Водночас значення терміну «органи державної влади» та інших, наведених вище в Основному законі не розкривається.

Під терміном «органи державної влади» відповідно до Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18.02.1992 № 2132-ХІІ (втратив чинність) пропонувалось розуміти міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, органи виконавчої влади Автономної

Республіки Крим, державні органи, що здійснюють регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, регулювання ринку цінних паперів, державні органи приватизації, місцеві органи виконавчої влади [14].

Щодо співвідношення понять «*орган державної влади*» та «*державний орган*», у літературі висловлюється думка, що відмінність між цими поняттями полягає у визначенні їхнього правового статусу законами або підзаконними нормативними актами, поняття державного органу є ширшим і включає в себе поняття органу державної влади [13, ст. 19].

Що стосується терміну «*інші державні органи*» то його значення наведено у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383 як державні органи України, які створені в установленому порядку, мають відповідні повноваження, але за особливістю правового статусу не можуть бути віднесені до органів законодавчої, виконавчої або судової влади [15].

Водночас державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Вищим органом в системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади.

До системи центральних органів виконавчої влади України входять міністерства, державні комітети (державні служби) та центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом. Центральні органи виконавчої влади можуть мати свої територіальні органи, що утворюються, реорганізуються і ліквіднуються в порядку, встановленому законодавством.

До системи місцевих органів виконавчої влади входять місцеві державні адміністрації, які здійснюють виконавчу владу в областях, районах, районах Автономної Республіки Крим, у містах Києві та Севастополі.

Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою [16].

Так, Н.І. Білак характеризує статус територіальних органів одного із центральних органів виконавчої влади, відзначає, що незалежно від прив'язки територіальних органів до конкретного різновиду центрального органу виконавчої влади, їм будуть притаманні визначені ознаки: 1) утворення здійснюється відповідно до встановленої форми як юридичної особи публічного права або як структурного підрозділу апарату центрального органу виконавчої влади, що не мають статусу юридичної особи; 2) утворення, ліквідація, реорганізація здійснюється за поданням міністра; 3) утворення є можливим виключно в тому випадку, коли це передбачено законодавчо відносно конкретного суб'єкта; 4) територіально утворення можливо в межах: а) конкретної адміністративно-територіальної одиниці (Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, районах у містах, містах обласного, республіканського значення) та б) декількох адміністративно-територіальних одиниць (у вигляді міжрегіональних територіальних органів) [17, с. 69].

До структури державного органу входить: а) апарат, на який покладено безпосереднє виконання завдань та функцій держави, та який наділено державно-владними повноваженнями через осіб, що здійснюють керівництво, відповідно до покладених на них юридичних обов'язків і наданих їм суб'єктивних прав); б) допоміжний апарат, який не наділено державно-владними повноваженнями через спеціалістів та інших осіб, що забезпечують технічні умови у здійсненні керівних управлінських функцій [18].

Державний апарат розглядається як система органів державної влади (державних органів), через діяльність яких здійсню-

ється державна влада, реалізуються функції держави та забезпечується захист її інтересів [19, с. 238].

Отже можна прийти до висновків, про неоднаковість застосування термінології на рівні Основного закону, інших законів та підзаконних нормативно-правових актів при правовому врегулюванні одних і тих же питань, а також відсутність єдиного підходу до нормативного визначення понять, які мають фундаментальне значення, що призводить до різного, а інколи навіть невірного сприйняття та розуміння.

З огляду на що, пропонуємо привести у відповідність визначення статусу НАДС шляхом внесення змін до Закону України Про державну службу» [1], замінивши по тексту юридичну конструкцію *«центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби»* на *«центральный орган виконавчої влади, ... який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, здійснює функціональне управління державною службою в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті).»*

Висновки. За результати проведеного аналізу основних нормативно-правових актів, якими врегульовано діяльність Національного агентства України з питань державної служби, визначено його статусні ознаки серед яких: а) є одним із органів системи управління державною службою; б) є органом зі спеціальним статусом; в) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України; г) є органом в повноваження якого віднесено забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері державної служби, здійснення функціонального управління державною службою в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті).

Відмічено про неоднакове застосування юридичних конструкцій на рівні закону та на

рівні підзаконного акту у визначенні статусу Національного агентства України з питань державної служби. Обґрунтовано, що опис статусу НАДС наведений у Положенні про Національне агентство України з питань державної служби є значно ширшим в порівнянні з тим, що міститься в Законі України «Про державну службу».

Досліджено нормативні та наукові підходи до визначення терміну «державний орган», в результаті чого виокремлено сутнісно-змістові ознаками категорії «державний орган», серед яких: а) колегіальність характеру; б) статус суб'єкта публічного права; в) необов'язковість форми юридичної особи; г) наділеність повноваженнями щодо здійснення від імені держави владних управлінських функцій; г) поширеність юрисдикції на всю територію України або на окрему адміністративно-територіальну одиницю.

Вказано, що визначення терміну «державний орган» також може різнитись в залежності від галузі, в якій він використовується. Детально проаналізовано конституційні норми, в результаті чого зроблено висновки: 1) що Конституція України в більшості випадків оперує таким поняттям як «державна», від імені якої здійснюється захист права, свобод та забезпечуються законні гарантії людини та громадянину; 2) про застосування в різних статтях Конституції таких юридичних конструкцій як: *«органи державної влади та органи місцевого самоврядування»*; *«органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи...»*; *«органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи і організації...»*; *«органи державної влади, органи місцевого самоврядування та посадові і службові особи цих органів; «...до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності»; «... з ін.; органами державної влади України*

та органами влади інших держав); 3) у Конституції України здебільшого вживається термін «орган державної влади», при цьому у частині другій ст. 5 Конституції України йдеться про орган держави; 5) значення терміну «*органи державної влади*» та інших, які є дотичними або суміжними в Основному законі не розкривається.

Наголошено на неоднаковості застосування термінології на рівні Основного закону, інших законів та підзаконних нормативно-правових актів при правовому врегулюванні одних і тих же питань, а також на відсутності єдиного підходу до нормативного визначення понять, які мають фундаментальне значення, що при-

зводить до різного, а інколи навіть невірного сприйняття та розуміння.

Запропоновано привести у відповідність визначення статусу НАДС шляхом внесення змін до Закону України Про державну службу», замінивши по тексту юридичну конструкцію «*центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби*» на «*центральный орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, здійснює функціональне управління державною службою в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті)*».

Анотація

Статтю присвячено дослідженню питань, пов'язаних із визначенням статусних ознак Національного агентства України з питань державної служби (далі – НАДС).

За результати проведеного аналізу основних нормативно-правових актів, якими врегульовано діяльність Національного агентства України з питань державної служби, визначено його статусні ознаки серед яких: а) є одним із органів системи управління державною службою; б) є органом зі спеціальним статусом; в) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України; г) є органом в повноваження якого віднесено забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері державної служби, здійснення функціонального управління державною службою в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті).

Відмічено про неоднакове застосування юридичних конструкцій на рівні закону та на рівні підзаконного акту у визначенні статусу Національного агентства України з питань державної служби. Обґрунтовано, що опис статусу НАДС наведений у Положенні про Національне агентство України з питань державної служби є значно ширшим в порівнянні з тим, що міститься в Законі України «Про державну службу».

Досліджено нормативні та наукові підходи до визначення терміну «державний орган», в результаті чого виокремлено сутнісно-змістові ознаками категорії «державний орган», серед яких: а) колегіальність характеру; б) статус суб'єкта публічного права; в) необов'язковість форми юридичної особи; г) наділенність повноваженнями щодо здійснення від імені держави владних управлінських функцій; г) поширеність юрисдикції на всю територію України або на окрему адміністративно-територіальну одиницю.

Вказано, що визначення терміну «державний орган» також може різнитись в залежності від галузі, в якій він використовується. Детально проаналізовано конституційні норми, в результаті чого зроблено висновки: 1) що Конституція України в більшості випадків оперує таким поняттям як «*держава*», від імені якої здійснюється захист права, свобод та забезпечуються законні гарантії людини та громадянину; 2) про застосування в різних статтях Конституції таких юридичних конструкцій як: «*органи державної влади та органи місцевого самоврядування*»; «*органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи...*»; «*органи державної влади, органи місцевого самоврядування, установи і організації...*»; «*органи*

державної влади, органи місцевого самоврядування та посадові і службові особи цих органів; «... до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності»; «... з ін. ; органами державної влади України та органами влади інших держав); 3) у Конституції України здебільшого вживається термін «орган державної влади», при цьому у частині другій ст. 5 Конституції України йдеться про орган держави; 5) значення терміну «*органи державної влади*» та інших, які є дотичними або суміжними в Основному законі не розкривається.

Запропоновано привести у відповідність визначення статусу НАДС шляхом внесення змін до чинного законодавства про державну службу.

Ключові слова: органи державної влади, державні органи, апарат, органи місцевого самоврядування, посадові особи, установи, організації, службові особи, керівники, державний службовець, публічний службовець, службовець органів місцевого самоврядування, центральний орган виконавчої влади, державна політика у сфері державної служби, агентство, компетенція.

Kornuta L.M. Status characteristics of the National Agency of Ukraine for Civil Service Summary

The article is devoted to the study of issues related to the determination of status features of the National Agency of Ukraine for Civil Service (hereinafter – NADS).

Based on the results of the analysis of the main regulatory legal acts that regulate the activities of the National Agency of Ukraine on Civil Service, its status characteristics were determined, including: a) it is one of the bodies of the civil service management system; b) is a body with a special status; c) is the central body of the executive power, the activities of which are directed and coordinated by the Cabinet of Ministers of Ukraine; d) is a body responsible for ensuring the formation and implementation of state policy in the field of civil service, the implementation of functional management of civil service in a body of state power, another state body, its apparatus (secretariat).

The uneven application of legal constructions at the level of the law and at the level of the by-law in determining the status of the National Agency of Ukraine on Civil Service Issues was noted. It is substantiated that the description of the status of the NADS given in the Regulations on the National Agency of Ukraine on Civil Service Issues is much broader compared to what is contained in the Law of Ukraine «On Civil Service».

Normative and scientific approaches to the definition of the term “state body” were studied, as a result of which essential and substantive features of the “state body” category were distinguished, including: a) collegiality of character; b) the status of a subject of public law; c) the optional form of a legal entity; d) vested with powers to perform authoritative management functions on behalf of the state; e) the extent of jurisdiction over the entire territory of Ukraine or over a separate administrative-territorial unit.

It is indicated that the definition of the term “state body” may also vary depending on the field in which it is used. The constitutional norms were analyzed in detail, as a result of which the following conclusions were drawn: 1) that the Constitution of Ukraine in most cases operates with such a concept as “the state”, on whose behalf rights and freedoms are protected and legal guarantees of man and citizen are provided; 2) on the application in various articles of the Constitution of such legal constructions as: «bodies of state power and bodies of local self-government»; «state authorities and local self-government bodies, their officials...»; «state authorities, local self-government bodies, institutions and organizations...»; «state authorities, local self-government bodies and officials and

employees of these bodies; «...to heads of other state authorities and local self-government bodies, as well as to heads of enterprises, institutions and organizations located on the territory of Ukraine, regardless of their subordination and forms of ownership»; «... with others ; state authorities of Ukraine and authorities of other states); 3) the Constitution of Ukraine mostly uses the term «body of state power», while in the second part of Art. 5 of the Constitution of Ukraine refers to a state body; 5) the meaning of the term «state authorities» and others that are tangential or related in the Basic Law is not disclosed.

It is proposed to align the definition of the status of the NADS by making changes to the current legislation on civil service.

Key words: state power bodies, state bodies, apparatus, local self-government bodies, officials, institutions, organizations, officials, managers, civil servant, public servant, local self-government body employee, central executive body, state policy in the field of public service, agency, competence

Список використаних джерел:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/ed20240427#Text>
2. Положенням про Національне агентство України з питань державної служби: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10. 2014 р. № 500. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/500-2014-п#Text>
3. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: Закон України від 22.12.1998 № 331-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14/ed20231231#Text>
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/ed20240427#Text>
5. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20/ed20240211#Text>
6. Про затвердження Порядку функціонування центру збору фінансової звітності: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.08.2023 р. № 845. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2023-п/ed20230811#n14>
7. Теорія держави і права / Бостан С.К., Гусарев С.Д., Пархоменко Л.М. та ін.. Навч. посіб. К. Видавничий центр «Академія», 2013. – 348 с.
8. Теорія держави і права / Колодій А.М., В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков, В.П. Пастухов, В.О. Сумін, О.Д. Тихомиров; за заг. редакцією В.В. Копейчикова. Київ. Юрінформ. 1995. – 192 с.
9. Гайченко А.В. Поняття, сутність та особливості теоретичних категорій «державний орган» та «апарат держави». *Наукові записки*. 2019. № 6. Спецвипуск. Том 2. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/6_spec_II_2019/50-55.pdf
10. Равлюк А. Г. Зміст поняття органу державної влади. *Актуальні проблеми держави і права*, 2019. URL: <http://apdp.in.ua/v84/10.pdf>
11. Гринь О.Д. Орган державної влади як складова державного апарату. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 11. Т.1 URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc11/part_1/5.pdf
12. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
13. Ткач І.В. Поняття органу державної влади у контексті статей 1173–1175 Цивільного кодексу України. *Вісник Академії адвокатури України*. № 2 (27). 2013.

14. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 18.02.1992 № 2132-ХІІ. (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-12#Text>
15. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21/ed20240222#Text>
16. Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31 березня 2004 р. № 59 та скасування нормативних документів: Наказ Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 № 97. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM051497>
17. Білак Н.І. Білак Н.І. Статусна характеристика територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2023. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/3_2023.pdf
17. Поняття, ознаки та види органів держави. URL: <https://studies.in.ua/teoriya-derzhavy-ta-prava-lekcii/4368-ponyattya-oznaki-ta-vidi-organv-derzhavi.html>
18. Сухорукова А. Трансформація сучасного поняття «державні органи влади». *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. Київ ; Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. Вип. 13. 302 с. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/ukropolituk/3/29.pdf>.